

JYX

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Muhonen, Reetta; Saarinen, Taina

Title: Toisto on tiedepolitiikan ydin : 50 vuotta tiedepolitiikkaa

Year: 2022

Version: Published version

Copyright: © 2022 Edistyksellinen tiedeliitto

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Muhonen, R., & Saarinen, T. (2022). Toisto on tiedepolitiikan ydin : 50 vuotta tiedepolitiikkaa. *Tiedepolitiikka*, 47(3), 38-50. <https://journal.fi/tiedepolitiikka/article/view/122573>

Toisto on tiedepolitiikan ydin – 50 vuotta tiedepolitiikkaa

Reetta Muhonen ja Taina Saarinen

Tarkastelemme tässä artikkelissa suomalaisen tiedepolitiikan historiallisia trendejä ja niiden yhtymäkohtia. Samat teemat tuntuvat toistuvan vuodesta toiseen, minkä monesti ajatellaan kertovan tiedepolitiikan heikosta toteutuksesta. Haluamme kuitenkin ajatella, että näiden teemojen toistuminen kertoo pikemminkin niiden tärkeydestä.

Saimme inspiraation tähän artikkeliin Tiedepolitiikka-lehden vuosikerroista 1970-luvulta alkaen. Korkeakoulututkijoina ja tieteen tutkijoina toki katseemme kohdistuu meitä kiinnostaviin aiheisiin. Puheenvuorossamme nostamme esille neljään toistuvaan teemaan liittyviä keskustelujaja; *tieteen vaikuttavuuteen ja asemaan yhteiskunnassa, tutkimustyön etiikkaan, tuloksellisuuteen ja mittaukseen sekä sivistyksen ja hyödyn jännitteeseen*. Näiden lisäksi nostamme esiin aineistoa läpileikkaavan huolipuheen (Laapotti & Mikkola 2019) teeman. Koska tämä teemanumero juhlistaa 50-vuotiaasta Edistyskeskuksesta tiedeliittoa, olemme pyrkineet lähteistämään artikkeliamme ja näitä toistuvia teemoja liiton julkaisemassa Tiedepolitiikka-lehdessä vuosien varrella julkaistuilla artikkeleilla. Haluamme ajatella, että toistuvat teemat eivät ole merkki tiedepolitiikan toteutuksen epäonnistumisesta, vaan tiettyjen teemojen merkityksestä ja politiikan ei-linearisesta luonteesta. Toistuvat teemat ja niihin liittyvä huolipuhe ovat myös tapa motivoida yhdistyksen toimintaa ja luoda tarvetta yhteiselle tekemiselle, kuten puheenjohtaja Pentti Kososen puheenvuoro otsikolla “Kehitystyötä riittää!” vuodelta 1985 osoittaa (ks. kuva 1).

Tiedostamme, että teemojen tarkastelu toistuvina on valinta, joka vaikuttaa artikkelimme rakenteeseen. Entä jos olisimmekin tarkastelleet esille nousseita teemoja historiallisesti ainutker-

taisina? Miten se vaikuttaisi kuvaamme suomalaisesta tiedepolitiikasta? Toistuvat teemat kuitenkin kiinnostivat meitä näkökulmana tiedepolitiikkaan. Ne heijastavat jännitteitä, jotka keräävät eri aikoina mukaansa kunkin ajan erityispiirteitä. Tiedepolitiikan klassikkoteemojen ja dynamiikkojen tunnistaminen antaa myös perspektiiviä nykypäivän ymmärtämiseen. Samalla pääsemme tarkastelemaan tiedepolitiikan kehitystä Edistyskeskellisen tiedeliiton 50-vuotisen historian aikana.

Tieteen asema yhteiskunnassa ja vaikuttavuus

Vaikuttavuuden teema on kulkenut eri muodoissaan mukana lehden ja yhdistyksen alkutaipaleelta asti. Tyypillisimmillään kirjoitukset vaikuttavuudesta ovat olleet luonteeltaan yleisiä ja kietoutuneet keskusteluihin tieteellisen tiedon asemasta ja tehtävistä yhteiskunnassa (Itälä 1979; Kuuskoski-Vikatmaa 1984). Yksi tyypillinen näkökulma keskusteltaessa tieteen asemasta yhteiskunnassa on yliopistojen resurssit ja erityisesti niiden riittämättömyys. Vuonna 1979 julkaistussa puheenvuorossa opetusministeri Jaakko Itälä nosti tieteellisen tutkimuksen taloudellisen kurjistumisen esille seuraavanlaisesti:

Tieteellinen tutkimus on tämän hetken taloudellisessa tilanteessa joutunut ristipaineiden kohteeksi. Yhtäältä on esitetty kasvavassa määrin

Kehitystyötä riittää !

Uuden toimintavuoden alussa on varmaankin jokainen tiedepoliittisessa järjestötyössä mukana oleva miettinyt, mitkä ovat ne tärkeät tiede- ja korkeakoulupoliittiset asiat, jotka juuri tänä vuonna tulisi saattaa erityisen tarkastelun ja huolenpidon kohteeksi. Onko niitä yleensä olemassa, vai ovatko kaikki tämän alueen todella suuret asiat jo hoidettu kuntoon yleisen konsensuksen vallitessa?

Pelkään, että jos joku vastaa kysymyksen loppuosaan myöntävästi, hän on perusteellisesti harhautunut. ETL:n toimintasuunnitelma kuluvalle vuodelle jo osoittaa, että tiede- ja korkeakoulupoliittikan työsarja ei suinkaan ole kapenemassa. Vaikka voidaan pitkälti yksimielisesti kenties todeta, että ne tiede- ja korkeakoulupoliittiset tavoitteet, joita valtion tiede-neuvosto ja korkeakouluneuvosto kuluvan vuosikymmenen alussa asettivat, ja toisaalta tapahtunut kehitys ovat pitkälti tasapainossa keskenään, on myös todettava, että varsinaisesta perustutkimuksesta vastaavan korkeakoululaitoksen resurssikehitykseen ei tällaista mainintaa voida ulottaa.

Korkeakoulut ovat monissa perustutkimuksen ja tutki-
koulutuksen suoritusedellytysten jaoissa jääneet asetu-
tuista tavoitteista selvästi jälkeen. Koska kyseessä ovat
tehtäväalueet, jotka lähes täydellisesti ovat korkeakoulu-
jen varassa, on ETL:läisen korkeakouluväen keskuudessa
vallinnut ja yhä voimistunut huoli kehityksen suunnasta
täysin oikeutettua. Nyt onkin jälleen kerran jaksettava
koota voimat työskentelemään tieteen ja korkeakoululai-
toksen kehittämisedellytysten puolesta. Päämääränämme
olkoon joustavasti toimiva, tarpeellisin resurssein varus-
tettu ja alueellisesti tasapainoisesti kehitetty korkeakoulu-
laitos, jota me toimintaperiaatteittemme mukaisesti pi-

**Puheenjohta-
jan puheen-
vuoro**

Pentti Kosonen

dämme yhtenä kansamme jatkuvan hyvinvoinnin perus-
edellytyksenä.

Tieteen ja korkeakoululaitoksen kehitysedellytyksiin vaikuttavia ratkaisuja tehdään valtionhallinnon monilla portailla. Ratkaisuihin me voimme vaikuttaa parhaiten siten, että välitämme päätöksentekijöille oikeaa ja luotet-
tavaa tietoa ja asiantuntemukseen nojaavia ennusteita
tulevaisuuden tarpeista. Olemme myös aina pyrkineet
siihen, että tiede- ja korkeakoulupoliittisessa päätöksente-
ossa vältyttäisiin minkä tahansa yksipuolisen arvomaail-
manäkemyksen ylivallalta. Tästäkin tavoitteesta olemme
varmasti ETL:ssä edelleen yksimielisiä.

Kun nyt kuluvana vuonna jälleen täytetään monia
tiede- ja korkeakoulupoliittikkaan vaikuttavia tärkeitä toi-
mia ja luottamusmiehapaikkoja, tulee meidän, kautta koko
järjestön, olla valppaana, että ajoissa pystymme esittä-
mään käsityksemme asioista ja omat vahvat asiantuntija-
ehdokkaamme noihin toimiin. Jotta tässä tärkeässä tehtä-
vässä onnistuisimme, edellyttää se paikallisosastojen vi-
reää ja vastuullista työtä. Tähän työhön kutsun kaikkia
paikallisosastoja ja kaikkia ETL:n piirissä työskenteleviä
innolla osallistumaan.

Kuva1. "Kehitystyötä riittää". Yhdistyksen toimintaa motivoidaan muutostarpeella (Kosonen 1985).

toivomuksia, että tutkimus- ja kehitystyö toisi nopeasti ratkaisuja taloudellisiin ongelmiin. Toisaalta tutkimus- ja kehitystyön resurssien kasvu on – eräitä poikkeuksellisia aloja lukuun ottamatta – ollut viime vuosina erittäin hidasta. Joillakin aloilla voimavarat ovat reaalisesti jopa vähentyneet.

Itälän esiin nostama näkökulma havainnollistaa yhtä tiedepoliittisten keskustelujen perusjä-
nitettä: kysymystä määrän ja laadun suhteesta. Keskustelut rahoituksen volyymien suhteesta tut-
kimuksen ja koulutuksen laatuun ovat tiedepoli-
tiikan klassikkokeskusteluja ja olleet lehdessäkin
esillä viime vuosina (esim. Roinila 2017; Kaidesoja
2019).

Resurssinäkökulman ohella keskustelut tieteen
asemasta yhteiskunnassa ovat rakentuneet jännit-
teelle tieteen sisäisten ja ulkoisten intressien välillä.
Eeva Kuuskoski-Vikatmaa pohti tätä teemaa artik-

kelissaan vuonna 1984 kysymällä provosoivasti,
onko yliopisto yhteiskunnan käenpoika vai kulta-
muna. Artikkelissa Kuuskoski-Vikatmaa hahmotti
yliopistojen senhetkistä yhteiskuntasuhdetta hei-
jastamalla sitä romantisoituun käsitykseen yhteis-
kunnallisista ideologioista irrallisesta ja puhdasta
tiedettä vaalivasta yliopistosta:

*Yliopistot ovat seiseeet korokkeella, josta on
näkömä kauas kansakunnan historiaan ja josta
on luotu uskoa tulevaisuuteen. Kirkon ohella
yliopisto on edustanut puhtaan henkisiä arvoja.
Parin vuosikymmenen kuluessa tämä näkömä
on huomattavasti muuttunut. Etäisyys kansan
ja yliopiston, yhteiskunnan ja korkeakoulujen
välillä on supistunut. Yliopisto on maallistunut.
Nyt on kysyttävä, onko yliopiston soitu sam-
munut? Onko soihdunkantajana jokin toinen
ryhmä kuin tiedeyhteisöjen jäsenet? Onko
peräti käynyt niin, että yliopistosta on tullut
yhteiskunnan laahuksenpitäjä?*

Lehden päätoimittaja Osmo Lampinen nosti pääkirjoituksessa 1993 esille kysymyksen tutkimuksen laajoista “sosiaalis-ekologisista” seurauksista. Nykyään tieteen roolista yhteiskunnallisten ongelmien ratkaisijana puhutaan käsitteiden *viheliäiset ongelmat* (wicked problems) (Rittel & Webber 1973) ja *suuret haasteet* (grand challenges) alla. Vuonna 1980 Oiva Ketonen kuvasi tieteen roolia yhteiskunnan kehityksessä seuraavanlaisesti:

Toistaiseksi yhteiskunta pyrkii pitämään yllä ja edelleen kasvattamaan nykyisen kaltaista hyvinvointia ja teknistä kulttuuria. Tämä ylläpito ja kasvu vaatii lisää ja jatkuvasti vaikeammin saatavia voimavaroja, samalla kun kasvun seurausvaikutukset synnyttävät uusia ongelmia. Lisääntyvässä määrin turvaututaan tieteelliseen tutkimukseen, jonka toivotaan tuottavan keinot vaikeuksien voittamiseksi.

Ketonen peräänkuulutti tiedettä myös konkreettisten ongelmien ratkaisijana ja perusti sanomiansa nykypäivän tiedepoliittisten keskustelujen perspektiivistä katsottuna hyvin suorasukaiseen näkemykseen tieteen tehtävien määräytymisestä poliittisiin tarpeisiin perustuen:

Tieteen yleisenä tarkoituksena on ihmisen tietoisuuden lisääminen itsestään ja maailmasta. Suomen tieteellä voi tämän yhden tarkoituksen ohella olla erilaisia käytännöllisiä tarkoituksia. Suomen tiede voi tehdä maan kulttuuria lisääntyvässä määrin tunnetuksi ja siten selvittää Suomen kuvaa ja itsenäisyyttä. (...) Suomen tiede voi tehdä osansa tieteen erilaisten konkreettisten ongelmien ratkaisemisesta. Suomen tieteen asiana on myös maan yhteiskunnallisten tutkimustarpeiden tyydyttäminen niin kuin poliittiset elimet nämä tarpeet näkevät.

Yleisemmin tieteen ja yhteiskunnan suhdetta pohtivien artikkeleiden ohella vaikuttavuudesta on keskusteltu tiettyihin teemoihin keskittyen. Tutkimuksen ja päätöksenteon suhteesta keskusteltiin lehdessä erityisesti 1990-luvun alkupuolella. Osmo Lampinen (1992a) tarkasteli päätöksenteon ja tutkimuksen suhdetta yhteis-

kuntatieteellisen tiedon näkökulmasta ja kirjoitti lehden pääkirjoituksessa seuraavaa:

Yhteiskuntatieteiden asema yhteiskunnassa on kiistanalaisempi kuin muilla tieteillä. Yhteiskuntatieteet eivät kykene tuottamaan samalla tavoin suoraan hyödynnettävää tietoa kuin luonnontieteet eikä yhteiskunta ole samassa mitassa riippuvainen yhteiskuntatieteiden tuloksista. Kuitenkin ilman yhteiskuntatieteiden panosta yhteiskunnan tilan ja tulevaisuuden pohdinta olisi köyhempää ja yksilolotteisempaa kuin pelkän arkitiedon varassa.

Tutkimuksen ja päätöksenteon suhde oli esillä 1990-luvulla lehdessä pitkälti liittyen Lampisen väitöskirjatyöhön (1992b). Yhteiskuntatieteiden asema päätöksenteon näkökulmasta oli ollut esillä kuitenkin jo aiemminkin. Vuonna 1980 professori Olavi Borg, josta tuli seuraavana vuonna Edistyksellisen tiedeliiton puheenjohtaja, käsittelee artikkelissaan yhteiskuntatieteiden käyttöä päätöksenteossa opetusministeriön OECD:n kanssa yhteistyössä tekemän selvitykseen perustuen. Tarkoituksena oli kartoittaa tekijöitä, jotka edesauttavat tutkimustiedon hyödyntämistä päätöksenteossa. Borg huomautti artikkelissaan yhteiskuntatieteellisen tiedon yleisestä luonteesta; siitä, että yhteiskuntatieteet eivät tuota samaan tapaan eksaktia tietoa spesifeihin kysymyksiin kuin vaikkapa luonnontieteet. Hän nosti esiin seitsemän kohdan listan tekijöistä, joilla voidaan tukea tutkimuksen hyödyntämistä päätöksenteossa: 1) Tutkimuksesta koitua konkreettinen hyöty on kyettävä osoittamaan päätöksentekijöille, 2) hallinnon tutkimusmyönteinen ilmapiiri, 3) valtiovarainministeriön tutkimusmyönteinen ilmapiiri (rahoitusta säätelevänä toimijana Borg näki tämän erityisen tärkeäksi), 4) henkilökohtaisten kontaktien luominen tutkijoiden ja päätöksentekijöiden välillä, 5) tutkimuskoordinaatio, 6) riippumattomien tutkijajäsenten mukanaolo komiteatyöskentelyssä ja 7) tutkijoiden ja hallintovirkamiesten liikkuvuus.

Myös Borgin lista on hyvä esimerkki siitä, kuinka samat aiheet toistuvat eri vuosikymmenen aikana. Lista on kiinnostava esimerkki myös

siitä, kuinka ajankohta vaikuttaa tutkimustiedon vastaanottoon, eli toisin sanoen siihen, miten tutkimustieto vaikuttaa. Nykyhetkestä Borgin listaa tarkastellessa huomio kiinnittyy nimittäin siihen, että jo vuonna 1980 on nostettu esille tutkimusmyönteisen ilmapiirin vaikutus tiedon hyödyntämiselle. Myöhemmin Borgin esiin nostama huomio on kuitenkin jäänyt vähälle huomiolle, koska tutkimuksen ja päätöksenteon välistä suhdetta tarkasteltaessa huomio on kiinnittynyt korostuneesti tutkimukseen ja tutkijoihin liittyviin tekijöihin. Huomio tiedon hyödyntäjään liittyvien tekijöiden vaikutuksesta tutkimustiedon hyödyntämisessä on – yhä edelleen, neljänkymmenen vuoden jälkeenkin – tutkimuksen ja päätöksenteon suhdetta tarkastelevassa tutkimuskirjallisuudessa yksi tunnistetuista ajankohtaisista tutkimustarpeista (Tellmann & Gulbrandsen 2022; Kärkkäinen, Lauronen & Muhonen 2022).

Keskustelu tutkimustiedon hyödyntämisestä päätöksenteossa on liittynyt myös kysymykseen siitä, millaisin rakentein tieto saataisiin liikkumaan tehokkaasti tutkijoiden ja päätöksentekijöiden välillä. Myös tätä keskustelua voi kuvata toistuvaksi tiedepoliittisten keskustelujen teemaksi. Osmo Lampinen (1992a) peräänkuulutti pääkirjoituksessa toimivampien rakenteiden kehittämistä jo 1990-luvulla:

(- -) tulisikin pikaisesti aloittaa uusien, entistä toimivampien tiedonvälitys- ja hyväksikäyttöjärjestelyjen rakentaminen.

Yhteiskunta muuttuu, mutta osa tiedepoliittisista teemoista pysyy ytimeltään hyvin samankaltaisena vuosikymmenestä toiseen. Viime vuosina tutkimustiedon hyödyntämistä päätöksenteossa on edistetty erityisesti tutkimusrahoituksen rakenteita uudistamalla (esim. Valtioneuvosto 2013). Erityisen ajankohtaiseksi kysymyksen rakenteiden merkityksestä tutkimustiedon ja päätöksenteon suhteen edistämisessä tekee aikaamme kuvaava tutkimusjulkaisujen volyymin kasvu (ks. esim. Karvonen, Kortelainen, & Saarti 2014, ks. myös seuraavassa osiossa Jaana Venkulan ”julkaise tai tuhoudu!”-tematiikkaa koskeva pääkirjoitus vuodelta

1988). Pulaa tiedosta ei ole, vaan ongelma on pikemminkin siinä, miten oikea tieto löytäisi virkamiesten ja päätöksentekijöiden luokse (Tellmann & Gulbrandsen 2022).

Tutkimuksen ja päätöksenteon suhteen teema sivuaa tiedepoliittisten keskustelujen ajatonta kysymystä tieteenalojen välisistä eroista niiden yhteiskuntasuhteessa. Yliopistojen vaikutavuudesta keskusteltaessa tieteenalojen väliset erot niin tutkimustiedon luonteessa, tietämisen tavoissa kuin tutkimuksen yleisöissäkin ovat olleet vuosien varrella tasaisesti esillä tieteen tutkimuksessa ja korkeakoulututkimuksessa. Veikkaamme myös tälle keskustelulle jatkoa tulevina vuosina.

Vaikuttavuuden teemaan liittyen Tiedepoliitikka-lehdessä on kirjoitettu myös tieteen popularisoinnista. Eero Ignatius käytti vuonna 1981 käsitettä *rahvaanomaistaminen* (kuva 2) kuvattaessaan sitä, millaisia positiivisia puolia tieteen popularisoinnilla voi olla. Tieteen popularisointi johdattaa vaikuttavuuden teemasta seuraavaan lukuun, jossa pohdimme tutkijan roolia etiikan näkökulmasta.

Tutkijan vastuu ja vaikuttavuuden etiikka

Vaikuttavuudesta puhuttaessa Tiedepoliitikka-lehdessä palattiin säännöllisesti kysymyksiin siitä, kenen vastuulla tieteellisen tiedon käyttö päätöksenteossa on. Yksi toistuva ja edelleen ajankohtainen näkökulma tähän on tutkijan rooli tieteellisen tiedon käytössä.

Tiedepoliitikka-lehden vuoden 1985 ykkösnumeron pääkirjoitus kysyi provoisoivasti: saako tutkija vaieta? (kuva 3) Vastaus tuolloin – ja vielä nykyäänkin – oli yksiselitteinen ”ei”. Vastauksessa korostuu paitsi ajatus tiedon tärkeydestä päätöksenteossa, myös 1970–1980-luvulla suhteellisen tyypillinen ajatus tutkijan vastuusta tutkimuksesta viestimisessä. Ajatus oli siis tuolloin kohtuullisen suoraviivainen ja osin yksisuuntainenkin: tutkimustiedon hyödyntäminen oli riippuvaista siitä, saavatko päätöksentekijät tutkijoilta tietoa. Kielikuva vaikenevasta tutkijasta

”Rahvaan-omaistaminen” palvelee tieteen etuja

Olen toisinaan kuullut ihmeteltävän, onko tieteen ”rahvaan-omaistaminen” ylipäänsä tarpeen ja kannattaako siihen investoida muutenkin niukkoja resursseja ja ja tuhlaata korkeasti koulutetun tutkijan kallista aikaa. Tällainen näkemys aliarvioi kansalaismielipiteen merkitystä. Norjassa tehtiin vuonna 1977 tutkimus, joka osoittaa kansalaismielipiteen todella vaikuttavan yliopistojen toimintamahdollisuuksiin. Siinä havaittiin, että suuren yleisön tutkimusta kohtaan tunteman mielenkiinnon lisääntyessä myös heidän halukkuutensa lisätä julkisia tutkimusresursseja lisääntyy. Kun toisaalta viestinnän tutkimuksessa on monesti todettu, että viestin vastaanottamisen vaikeus vähentää viestiä kohtaan tunnettua kiinnostusta, voidaan päätellä, että tiedottamalla helppotajuisesti tieteellisestä tutkimuksesta voidaan vaikuttaa myönteisesti tieteen resurssien kehitykseen. Kansalaismielipidettä – jota mm. eduskunnan jäsenet edustavat – ei pitäisi väheksyä. Tuki annetaan mieluummin sellaiselle toiminnalle, josta tiedetään ja joka koetaan tärkeäksi.

Kuva 2. ”Rahvaanomaistamisesta” ja kansalaismielipiteen huomioimisesta (Ignatius 1981)

”elävänä tieteellisen tiedon hautausmaana” on voimakas, ja pääkirjoituksessa esitetyt kysymykset ovat edelleen ajankohtaisia.

Vuoden 1986 neloslehden pääkirjoitus nostaa esille edelleenkin ajankohtaisen kysymyksen (kuva4) eli havaittujen ongelmien ja niiden ratkaisemisen välisen jännitteen: arvokasta on paitsi ratkaisujen löytyminen tunnettuihin ongelmiin, myös uusien, aiemmin piiloon jääneiden ongelmien esiin nostaminen. Samalla pääkirjoitus problematisoi tieteellisen tiedon tuottamisen ja sen poliittisen ja ideologisen hyödyntämisen välistä suhdetta ja uusintaa esimerkiksi arviontutkimuksesta tuttua ja perinteistä tematiikkaa: käytetäänkö tutkimustietoa käsitteellisesti (muuttamaan päätöksentekijöiden ajattelua), välineellisesti (näennäisen ongelmattomana ja lineaarisena osana päätöksentekoa) vai poliittisesti (legitimöimään jotain poliittista tai ideologista kantaa). (Weiss 1979; Cooley & Bickel 1986.) Edelleen kuitenkin näkee kantoja, joissa häivytetään tutkimustiedon poliittisen käytön mahdollisuus. Näin tutkimustieto tullaan esittäneeksi neutraalina ja arvovapaana.

Nykyään vaatimukset tutkimuksen hyödyistä yhteiskunnalle konkretisoituvat erilaisina strategisen tutkimuksen ohjelmina sekä valtioneuvoston, ministeriöiden ja muiden intressiryhmien rahoittamina tutkimus- ja selvityshankkeina (ks. Kivistö ym. 2022; Kärkkäinen, Lauronen & Muhonen 2022). Nämä ovat suomalainen ilmentymä kansainvälisestä keskeisestä tavoitteesta vahvistaa tutkimuksen yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Suomessa kysymyksenasettelut on usein eksplisiittisesti pohjattu esimerkiksi hallitusohjelman tavoitteisiin tai muulla tavoin yhteiskunnallisesti hyödyllisesti määriteltyihin teemoihin. Esimerkiksi strategisesti suunnatun tutkimuksen vahvistamista suunniteltaessa pidettiin tärkeänä kehittää tutkimusta siten, että se olisi ”poliittisen päätöksenteon ja yhteiskunnan kehittämisen strateginen resurssi” (Kivistö ym. 2022, 10).

Etiikkaan ja tutkijan vastuuseen liittyvät teemat toistuvat korkeakoulu- ja tiedepolitiikassa vuosikymmenten mittaan ja varmasti myös tulevaisuudessa. Tutkijan on monella tapaa edelleen mie-

Saako tutkija vaieta ?

Tutkijoilta on vaadittu nykyistä aktiivisempaa osallistumista yhteiskunnalliseen keskusteluun ja ratkaisuja polttaviin ongelmiimme. Tutkijalta vaaditaan paljon. Tutkijan on tietenkin tuotettava korkeatasoista, uutta tieteellistä tietoa. Tutkijan on myös kannettava päävastuu tuon tiedon saattamisesta toisten tutkijoiden tietoon ja myös populaarisissa muodossa suurelle yleisölle. Eikö tämä sitten riitä, se että tutkija puhuu tutkimustulostensa kautta?

Tutkimustulokset riittäisivät siinä tapauksessa, jos aina, kun havaitaan ongelmia, voitaisiin käynnistää sitä koskeva tutkimus ja ratkaista tuo pulma tutkimuksen valmistuttua. Näin ei kuitenkaan voida aina tehdä, sillä jo tutkimuksen vaatima aika estää sen. Liian usein itseasiassa käykin niin, että tutkija havaitsee tutkimuksensa valmistuttua olevansa myöhässä. Poliittiset ja hallinnolliset ratkaisut on jo tehty, tutkimuksen tarjoamia ratkaisumalleja ei voida enää toteuttaa kuin pieneltä osalta.

Liian usein uusissa tilanteissa unohdetaan vanhojen tutkimusten tarjoama tieto ja tarkastelupohja. Ikävä kyllä tästä unohtamisesta vastuun kantavat pääosin tutkijat. Emme nimittäin voi optimistisesti luottaa siihen, että päätöksentekijät hallitsisivat ja pystyisivät käyttämään tutkimustuloksia hyväkseen jatkuvasti muuttuvissa tilanteissa ja tutkimuksen kaiken aikaa kehittyessä.

Sen sijaan tutkija hallitsee oman alueensa. Tutkijan työssä alan tunteminen kehittyy jatkuvasti, tarkastelunäkökulma laajenee ja perusta vankkenee alaan perehtymisen myötä. Tämän tietoperustan tarjoamat mahdollisuudet on-

gelman ratkaisuun tutkija estää silloin, kun hän vetäytyy ja kieltäytyy ottamasta kantaa johonkin tapahtumaan, koska "tarkat tutkimustulokset tämän ongelman osalta puuttuvat". Tutkijoiden näkemykset olisivat monesti korvaamattoman arvokkaita yleisen keskustelun suuntajia. Alaa tunteva tutkija pystyy parhaiten erittelemään ongelman oman kokemuksensa varassa.

Tutkijan etiikan piiriin kuuluu myös tietämisen mukanaan tuoma vastuu. Tuon vastuun perusteella tutkijan tehtäväksi määrittyy, paitsi vastaaminen silloin, kun kysytään, myös kysyminen silloin, kun kaikki muut haluavat vaieten jättää ongelman syrjään. Tällaisista "kyselijöistä" ei tietenkään kovin paljon pidetä, tästä on olemassa muutamia varoittavia esimerkkejä lähimenneisyydestä. Turvallisinta tutkijalle on luonnollisesti olla hiljaa ja vastata vain silloin, kun kysymys koskee tarkkaan tutkittua ongelmaa.

Onko tutkijoiden vaieneminen takana siis pelko? Pelkäävätkö tutkijat tutkimusvarojen menetystä, väärässä olemista, toisten tutkijoiden kritiikkiä, väärinymmärretyksi tuleamista? Vai ovatko tutkijat niin uppoutuneita omaan maailmaansa, etteivät näe ympärillään olevia ongelmia? Eikö tutkijoilta kysytä tarpeeksi? Eivätkö tutkijat itse osaa kysyä? Eikö tutkijoilla ole halua tuoda näkemyksiään julki vai puuttuvatko mahdollisuudet siihen?

Onpa vaienemisen takana sitten mitä tahansa syitä, on vastaus kysymykseen "Saako tutkija vaieta?" ehdoton ei. Meillä ei ole varaa pitää yllä elävää tieteellisen tiedon hautausmaata, tutkijakuntaa, jonka ääntä ei kuulu.

Kuva 3. Saako tutkija vaieta? (Pääkirjoitus 1985)

Vastuu tiedosta

Poliittiset päätöksentekijät vaativat saada käyttöönsä tieteellisesti perusteltua, objektiivista tietoa kulloinkin ajan-kohtaista ongelmista. Käytännössä on tavallisimmin kysymys siitä, että päättäjä haluaa löytää tutkimustietoon perustuvia tietoja, joihin hän voi vedota. Tällöin päätöksentekijä siirtää ainakin osan vastuustaan käyttämänsä tiedon tuottajalle. Tieteelliseen tietoon ja sen hyväksikäyttöön liittyvistä vastuukysymyksistä on tieteen piirissä käyty keskustelua ja päästy ainakin alkuun problematiikan pohtimisessa. Päätöksentekijöiden puolella tiedon käyttäjän vastuusta ei ole keskusteltu.

Tieteellisen tiedon hyväksikäyttämässä ei vastuu liity pelkästään päätöksien ja toimenpiteiden seurauksiin. Päätöksentekijän vastuu suhteessa tieteelliseen tietoon on myös vastuuta tavasta käyttää tietoa, kysymys on mm. asiaan paneutumisesta. Tieteellisesti tutkittu tieto ei saisi olla käyttäjälleen vain näppärästi tarpeentullen käyttöön saatava koriste, joka täydentään käyttäjänsä imagoa.

Tiedon hyväksikäyttäjien tulee paneutua asioihin ja niiden perusteisiin riittävän syvällisesti. Tällöin on mahdollista myös arvioida tietojen pätevyyttä, soveltuvuutta ja arvope- rustaa. "Objektiivisen tiedon" tarve vähenee, kun asiantun-

temus lisääntyy. Vasta asiaanpaneutumisen myötä kasvaa myös kykyä käyttää hyväksi tietoja varsinaisessa päätöksenteossa. Koristetieto sen sijaan unohtuu ja jää syrjään käytännön työssä.

Asioihin paneutumisen esteenä ei voi olla paneutumisen vaatima aika ainakaan jatkuvasti. Tai tuntuu kummalliselta, jos puutteellisiin tietoihin perustuvia vääriä ratkaisuja on kannattavampi tehdä kuin käyttää aikaa asioihin perehtymiseen. Sen sijaan asioihin paneutumista estävät vanhat ennakkokäsitykset — mitä parempi asiantuntemus kokemuksen kautta on hankittu, sitä vaikeampaa on yrittää nähdä asiat uudessa valossa, varsinkin periaatteellisesti tärkeissä asioissa.

Päätöksentekijän on helppo ymmärtää tieteellisen tiedon arvo silloin, kun tiede tarjoaa tuloksena esimerkiksi uuden syöpälääkkeen. Tiede ei kuitenkaan vain tuota ratkaisuja tunnetuihin ongelmiin vaan nostaa esiin ja luo uusia ongelmia, jotka voivat olla vaikeita ratkaista. Tämantapainen tieteellinen tieto ei ole päätöksentekijöiden kannalta myönteistä ja se asettaa käyttäjälleen tai unohtajalleen suuren vastuun. Tieteellinen tieto on arvokkainta silloin, kun se paljastaa tietämyksemme aukkoja.

Kuva 4. Vastuu tiedosta (Pääkirjoitus 1986)

tittävä tutkimuksensa ja sen vaikutusten eettisiä näkökulmia. Tähän eettiseen kysymykseen liittyy yksi suurista tiedepolitiikan perusjännitteistä, eli luottamuksen ja kontrollin suhde. Luotammeko siihen, että tutkijat tutkivat niin sanottuja oikeita asioita, ja miten tätä edes pystyy arvioimaan muuten kuin pitkällä aikajänteellä, joka ei tottele politiikan teon kvartaaleja? Pitääkö vaikuttavuutta kontrolloida ja seurata? Vaikuttavuudellekin on pyritty löytämään indikaattoreita, mutta se ei ole osoittautunut helpoksi. Tutkijoina ymmärrämme kyllä vaikuttavuuden eettisen vaatimuksen: korkeakoulut eivät palvele pelkästään abstraktia tiedonintressiä, vaan ihmiskuntaa. Sen sijaan vaikuttavuuden tiivistäminen lyhyen tähtäimen poliittisille tavoitteille ei ole mielekästä korkeakoulutuksen pitkän tähtäimen ”yhteisen hyvän” tavoittelulle.

Nykypäivän näkökulmasta 1980-luvun kysymys tutkijan vaikenemisesta onkin kovin yksilöllistä. Tutkijan vastuu tiedosta nähdään laajemmin osana tutkimuksen yhteiskunnallista vaikuttavuutta. Samalla on entistä enemmän tuotu esiin kriittisiä näkökulmia tutkimuksen eettisyyteen. Etiikka on yhtäällä nähty osana tutkijan työtä, ikään kuin eettisenä ammattitaitona ja nykyään entistä enemmän koodistona ja sääntelynä. Samalla eettiset näkökulmat tutkimukseen ja sen tekemiseen liittyvät myös tutkimuksen hyödyntämiseen (kuten 1980- ja 1990-luvulla sanottiin) ja nykyisemmillä termeillä ”vaikuttavuuteen”.

Tutkimuseettisesti iso kysymys on edelleen se, mitä tutkijan pitää tai kannattaa tutkia. Ovatko kaikki tutkimusaiheet eettisesti perusteltuja, vai

pitäiskö jotkut asiat jättää tutkimatta? Onko eettistä tehdä tutkimusta, joka edistää vaikkapa yhteiskunnallista epätasa-arvoa tai luontokatoa? Jo Edistyksellisen tiedeliiton ensimmäisessä toimintaohjelmassa viitataan ”aikamme tärkeimpien ongelmien ratkaisuedellytysten ja -tapojen hahmottamiseen” ja mainitaan erityisesti ”ekologinen paine, massoittumisen ja ruuhkautumisen ihmisyyttä vaurioittava vaikutus sekä liikakansoitus ja nälänhätä”. Suuret kysymykset ovat siis aina olleet esillä, eikä esimerkiksi luontokato ole vain 2020-luvun teema. Osmo Lampinen pohti tätä tematiikkaa Tiedepolitiikka-lehden pääkirjoituksessa vuodelta 1993, jossa hän perää tutkijoilta paitsi vastuuta tutkimuksesta, myös sitä koskevasta eettisestä yhteiskunnallisesta keskustelusta (kuva 5).

Tuloksellisuus, laatu ja arviointi

Itse kukin meistä astuu ajoittain niin sanottuun historialliseen harhaan eli kokee nykyhetken ongelmat ainutlaatuisina tunnistamatta niiden taustalla olevaa historiallista jatkumoa. Akateemisessa maailmassa yksi tyyppiesimerkki tällaisesta harhasta ovat tuloksellisuuspaineeet ja niihin liittyvä kiireen tuntu. Päätoimittaja Jaana Venkula kuvasi vuonna 1988 kiireen tuntua seuraavanlaisesti:

Julkaise tai tuhoutu! Tämä käsky seuraa tutkijan kantapäällä nyt **uhkaavampana kuin koskaan**. Työ on hyödytöntä, ellei tieto tuloksista leviä! Rahaa ei tule, ellei julkaisujen määrä kasva!

Tieteen sisäistä vastuuta korostava katsomus ei enää riitä perustaksi tieteen etiikalle. Tutkijan vastuu ei rajoitu vain tiedon tuottamiseen, vaan myös yhä laajempiin tutkimuksen sosiaalis-ekologisiin seurauksiin. Siksi tutkijoilla tulee olla pysyvä paikka yhteiskunnan ja luonnon tulevaisuutta peilaavan eettisen keskustelun kärkijoukossa.

Kuva 5. Tutkijan etiikka ja vastuullinen keskustelu (Lampinen 1993).

Yksilön näkökulmasta tuloksellisuuspaineita tarkastelevan julkaise tai tuhoudu -puheen ohella Suomen korkeakoulujärjestelmää kuvaa se, että tuloksellisuasideologia läpäisee koko yliopistoinstituution. Suomen yliopistojen ohjausjärjestelmän on yksi Euroopan kilpailullisimmista (Auranen 2014). Erilaisia tuloksellisuuden mittaamiseen perustuvia rahoitusosuuksia on jaettu jo 1980-luvun lopulta lähtien (Saarinen 1997; Truthardt 2004). Tiedämme myös, että opetus- ja kulttuuriministeriön rahoitusmalli on valunut pitkälti sellaisenaan useimpien yliopistojen sisäiseen rahanjakoon (Himanen & Puuska 2022). Järjestelmämme tulosorientaation rinnalla on kulkenut puhe korkeakoulututuksen laadusta; mistä sen ajatellaan koostuvan (Kuronen & Saarnisto 2001; Iivari 2003; Saarinen 2007) ja miten siihen päästään käsiksi arvioinnin keinoin (Kosonen, Pekola & Siekkinen 2018; Muhonen 2018). Keskusteluja laadusta on käyty myös suhteessa tieteen tehtäviin, siihen missä määrin tieteellä tulee olla itsemääräämisoikeutta ja missä määrin sen tulisi palvella yhteiskunnallisia tarpeita (Kuuskoski-Vikatmaa 1984; Ketonen 1980).

Kun tuloksellisuudesta, laadusta ja arvioinnista puhutaan, ei voida myöskään ohittaa keskusteluja siitä, miten huippua tulisi määritellä. Kari Immosen määritteli vuonna 1995 huippututkimusta näin:

“Huippua ei ole vain se, mikä läpäisee keskeisten kansainvälisten aikakauskirjojen refereen. Mittarien pitäisi löytyä myös ihmisten arjesta. Se, etsitäänkö niitä sieltä, riippuu siitä, miten tuloksen käsite määritellään, miten tulosta arvioidaan. Jos mittarit keskittyvät tietyille aloille ja tietyntyyppisiin teemoihin, tutkimustyö suunnautuu niille ja muu jää katveeseen.”

Immosen lainaus nostaa esiin tieteen mittaamisen perusongelmat. Kuvaavaa onkin se, että ongelmat ovat ja pysyvät – ilmiöt, joita ei alunperinkään ole ollut mahdollista tyhjentävästi mitata, eivät muutu ajan saatossa täydellisesti mitattaviksi. Osaltaan mittaamisen dilemman voikin tiivistää siihen, että lähtökohtaisesti hankalasti mitattavia ilmiöitä (kuten vaikuttavuus) mitataan

muutamalla indikaattorilla, jotka tavoittavat vain murto-osan ilmiön luonteesta. Toisaalta tieteen mittaamisen menetelmät kehittyvät ja sitä kautta indikaattoritkin voivat tavoittaa osan ilmiöistä entistä laajemmin. Siinä missä keskustelua on riittänyt siitä, miten tiedettä mitataan tai pitäisi mitata, vähemmän keskustelua on käyty siitä, miksi mitataan.

Nyky-yhteiskunnassa arviointi ja mittaaminen eivät jää korkeakouluihin, vaan läpäisevät koko yhteiskunnan (Rajavaara 2007). Veronica Stolte-Heiskanen olikin oikeassa ennustaessaan arviointitoiminnan vakiintumista Suomen korkeakouluihin vuonna 1988:

Tutkimustoiminnan arviointi tulee mitä todennäköisemmin vakiintumaan myös korkeakouluihin. Mekaanisten, yksinkertaisten indikaattorien tilalle tai ainakin niiden ohelle tarvitaan systemaattisten, luotettavien ja kattavien menetelmien kehittämistä.

Stolte-Heiskanen (1988) peräänkuulutti tieteen mittaamisessa ”systemaattisten, luotettavien ja kattavien menetelmien kehittämistä”. Tässä suhteessa ajankulu tarjoaa hyvin perspektiivviä meille kirjoittajille pohtia mittaamisen ongelmien ja niihin liittyvän tiedepoliittisen keskustelun perusluonnetta. Vaikka tieteen mittaamisen menetelmät ovat kehittyneet, mittaamisen perustavanlaatuiset ongelmat eivät ole muuttuneet. Mittaamisen täydellinen maailma vaikuttaakin lähinnä utopialta. Tästä näkökulmasta onkin selvää, että mittaamisen osalta tiedepoliittisille klassikkokeskusteluille tulee jatkossakin antamaan aihetta tilanteet, joissa indikaattoreita käytetään ymmärtämättä niiden vajavaista luonnetta.

Tieteen ja sivistyksen tiedepoliittiset syklit

Tiede- ja korkeakoulupoliittisesti kuuman 1970-luvun jälkeen Tiedepoliittikka-lehdessä siirryttiin 1980-luvun puoliväliin tultaessa temaattisesti sivistyksen ja kulttuuripoliittikan aiheisiin. Tämä siirtymä kuvastaa yhtä korkeakoulutuksen ja tiedepoliittikan keskeistä jännitettä eli “sivistyksen”

ja “hyödyn” tai “tieteen” ja “markkinoiden” suhdetta. Oili-Helena Yljoen puheen otsikko Edistykseksen tiedeliiton 30-vuotisjuhlaseminaarissa vuonna 2002 on esimerkki tämän dynamiikan pohdinnasta (kuva 6).

Huoli akateemiseen työhön kohdistuvista uhista ja yliopistoissa tehtävään työhön ulkoapäin kohdistuvista paineista on yksi tiedepolitiikan toistuvista teemoista. Pohdinnat tutkimuksen itseisarvosta ja yhteisöllisestä hyödystä ovat edelleen tuttuja ja kaiuttavat myös niitä teemoja, joita Kuuskoski-Vikatmaa juttumme alkupuolella provokatiivisesti pohti jo vuonna 1984.

Sivistys suhteessa hyötyyn tai tieteensaisäiset intressit suhteessa markkinoiden tarpeisiin on keskustelu, joka kytkeytyy myös aikaisemmin esiin nostamiimme vaikuttavuuden näkökulmiin eli huoleen siitä, mitkä voimat tiedepolitiikkaan

vaikuttavat ja keiden lähtökohdista tiedettä ja tiedepolitiikkaa tulisi tehdä. Sivistys on usein näyttäytynyt tarkemmin määrittelemättömänä ihanteena, ja korkeakoulutuksen ulkopuoliset paineet tähän ihanteeseen kohdistettuna uhkana (ks. esim. Tirronen & Kivistö 2009). Tiedepolitiikassa keskustelussa sivistyksen ja hyödyn teemat toimivat pikemminkin maallitolppina, joita voidaan siirrellä keskustelun mukaan, mutta jotka itsessään ovat lähinnä ideologiaa kiinnityskohtia kunkin ajan vastakkainasetteluille.

Eri vuosikymmeninä tätä keskustelua ovat vauhdittaneet keskustelut uusliberalismista, uudesta julkishallinnosta (New Public Management, NPM) tai vaikkapa viime vuosina yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta. Vuonna 2010 voimaan tulleesta yliopistolaista keskustelussa ulkopuolista uhkaa edustivat yliopistojen halli-

OILI-HELENA YLIJOKI

Humboldt kohtaa markkinavoimat – tutkijan työ muutoksessa

Oili-Helena Ylijoki esittelee neljä mallitarinaa – Humboldt-laisen tarinan, norsunluutornitarinan, managerialistisen tarinan sekä kurjistumistarinan – jotka edustavat ristiriitaisia näkemyksiä yliopistollisesta työstä ja sen tavoitteista sekä työn perustasta, tutkijan asemasta ja roolista. Yljoen mukaan yliopistotutkimuksen nykytilaa luonnehtii osuvimmin perinteisten akateemisten ja markkina-arvojen yhteiselo.

Kuva 6. “Humboldt kohtaa markkinavoimat” (Ylijoki 2002)

tuksiin esitetyt ulkopuoliset jäsenet. Historiallisesti tämä keskustelu ei ole uutta, kuten Kustaa Vilkuna toteaa Must Read -artikkelissaan (2022) asiaa useamman vuosisadan perspektiivillä tarkastellessaan. Teema on toden totta toistuva, mutta kuten sekä Ylijoki (2002) että Välimaa (2019) toteavat, akateemisten näkökulmien ja hyödyn teemojen rinnakkaiselo on pikemminkin limittäistä ja samanaikaista kuin kaksinaapaista ja dikotomista.

Kaiken läpäisevä huolipuhe

Vanhoja Tiedepolitiikka-lehtiä selatessa sisällöllisten teemojen ohella yhdeksi aineiston läpileikkaavaksi teemaksi nousi huolipuhe. Huolipuheella voidaan viitata organisaatioiden tai yhteisöjen tapaan nostaa esille ongelmia esimerkiksi niiden ratkaisemiseksi tai ryhmän sisäisen toiminnan korostamiseksi (Laapotti & Mikkola 2019). Tiedepolitiikassa huolipuheella voidaan nostaa esille jonkun ryhmän, kuten tässä vaikka Tiedepolitiikka-lehden toimittajien tai Edistyskellisen tiedeliiton viiteryhmien käsityksiä tiedepolitiikan keskeisistä ongelmista, tuottaa niistä yhteistä ymmärrystä ja valmistella ratkaisujen hakua. Esimerkki tästä on korkeakoulutuksen resurssia koskeva keskustelu, jonka toisteisuutta kuvattiin pääkirjoituksessa vuodelta 1984 otsikolla ”Resurssikeskustelun riitti” (ks. myös Saarisen entisten puheenjohtajien haastattelu toisaalla tässä lehdessä).

Tiedepolitiikka-lehdessä toistuva huolipuhe kiertyi etenkin tieteellisten ja yhteiskunnallisten intressien yhteensovittamisen sekä tieteen itsemääräämisoikeuden ympärille. Sen lisäksi että näitä keskusteluja on käyty suhteessa vaikuttavuuden, tuloksellisuuden, autonomian ja laadun teemoihin, ne ovat koskeneet myös etiikkaan liittyviä keskusteluja. Huolissaan on oltu myös kansallisen ja kansainvälisestä suhteesta tiedepolitiikassa.

Yksi huoli on kuitenkin yli muiden ja se liittyy akateemiseen työhön: huoli ydintehtävien hukkumisesta hallinnollisten tehtävien alle, tai huoli sivistyksen ja akateemisten perinteiden

hukkumisesta markkinoiden hyödyn tavoittelun alle. Vuosi vuodelta on enemmän seurattavia ja raportoitavia asioita, kehittämistä; kaikkea, mikä vie aikaa ydintehtäviltä. Tiedepolitiikka-lehden päätoimittaja Jussi T. Koski kirjoitti vuonna 2002 yliopistotyön kuormittavuudesta:

Moni professori ja tiedekuntavirkailija pelkää vanhakantaiseksi leimautumista, eikä siksi uskalla sanoa, että ajattelevien ja keskittymien hukkuu strategiapalaveriinhin, verkottumiseen ja kännykän pirinään. Saisimmepa kaikille yliopistolaisille virikkeettömän kuukauden!

Vastaavasti positiivista yhtenäistä teemaa emme aineistosta löytäneet. Tämä johdattelee kysymään, onko niin, että tiedepoliittisten aiheiden tutkimustarvetta perustellaan tyypillisesti huolissaan ololla. Huolipuhetta saatetaan pitää itsensä toteuttavana ennusteena. Toisaalta se on myös merkki siitä, että on asioita, joita on tarve poliittisesti muuttaa. Ilman huolipuhetta tämä poliittinen ongelma saattaa jäädä hahmottomaksi. Kuten Carol Bacchi (2000) on sanonut: sillä, jolla on valtaa muotoilla ongelma, on myös valtaa esittää sille ratkaisu.

Toisaalta huolipuhe saattaa myös johtaa historialliseen harhaan: kuvittelemme, päätöksentekijöinä tai tutkijoina, että elämme juuri nyt historiallisesti ainutlaatuista aikaa, ja juuri tällä hetkellä tämä kyseinen huolenaihe on tärkeämpi kuin koskaan. Kuten olemme huomanneet, monet teemat ovat toistuvia ja itsessään siis tiedepoliittisesti merkittäviä. Historia ei kuitenkaan toista itseään, vaikka me saatamme jälkikäteen tällaistakin tarinaa itsellemme kertoa. Kussakin tiedepoliittisessa tilanteessa tehdään kuitenkin aina sen hetken (tiede-)politiikkaan räätälöidyt päätökset, joiden perusteluissa historialliset argumentit voivat näyttäytyä tai olla näyttäytymättä.

Tiedeyhteisö on ennenkin osannut tasapainotella ”tieteellisesti” ja ”yhteiskunnallisesti” merkittävän tutkimuksen välillä (ks. Jalava 2012; Välimaa 2019). Tällä hetkellä saattaa näyttää siltä, että lyhyen tähtäimen hyödyn tavoittelu ja helpot vastaukset ohittavat epävarmemmat

tutkimusaiheet ja vaikeiden kysymysten esittämisen. Se, jääkö tämä suuntaus pysyväksi, on kuitenkin tiedepoliittisesti edelleen auki ja päätettävissämme, ei historiallisesti ennalta määriteltä.

Ja mikä meitä itseämme erityisesti huolestuttaa? Vuonna 2021 juhlittiin tutkitun tiedon teemavuotta. Tieteentutkijoina ja korkeakoulututkijoina meitä huolestuttaa, kuinka akateeminen yhteisö tuottaa kyllä yhä enemmän ja enemmän tietoa yhteiskuntaa varten, mutta samaan aikaan omien käytäntöjen kehittämisessä tutkimukseen perustuva asiantuntijuus jää kokemusasiantuntijuuden ja valtataistelujen alle. Päätoimittaja Jaana Venkula kuvasi samaa aihetta osuvasti otsikolla “Onko tieteentutkimuksella käyttöä tieteenarvioinnissa” vuonna 1987:

Puusta katsoen tuntuisi itsestään selvältä, että ao. ongelmaa tutkineita kuullaan aina, kun minkä tahansa asian uudistuksia suunnitellaan. Yliopisto- ja korkeakoulumaailmassa tämäkään asia ei ole niin päivän selvä kuin saattaisi luulla. Tieteelliset instituutiot näyttävät oleva melko haluttomia vastaanottamaan ja hyödyntämään niitä itseään koskevaa tieteellistä, loogisesti perusteltua tai empiriisiin tutkimuksiin nojaavaa tietoa. (- -) Esitelmöijä valittaessa näyttää keskeistä olevan, että esiintyjä on statukseltaan korkea julkisuuden henkilö tai edustaa jotain merkittävää instituutiota tai esittää vain kovaäänisiä asioita koskevia mielipiteitä, vaikkapa jonkin yliopiston hallintokollegiossa. Huolestuttava onkin tilanteen vääristyneisyyden näkevien professoreiden suusta kuulla, että luovimmilla ja syvällisimmän asiaa pohtivilla ei enää ole voimia ottaa asioihin kantaa. Kovaäänisyys vie liian usein voiton viisaudesta.

Lopuksi

Meille kirjoittajille tämän artikkelin aineisto on toiminut ennen kaikkea kiinnostavana ikkunana menneisyyteen. Keskustelut eri vuosikymmeniltä ovat tarjonneet perspektiivin myös tämän päivän tiedepolitiikkaan ja sen tutkimiseen. Tiedepolitiikka-lehden vanhat vuosikerrat ja niissä

toistuvat teemat piirtävät kuvaa viiden vuosikymmenen aikaisista tiedepoliittisista keskusteluista. Toistuvuus on merkki tärkeydestä, mutta myös politiikan kompleksisesta luonteesta. Toistuvista teemoista muodostuu ikään kuin miniatyyri tutkimustiedon ja päätöksenteon suhteesta: historiassa toistuvat teemat, joihin palataan aina uudelleen, kuvaavat, kuinka niin yliopisto- ja tiedepolitiikassa kuin laajemminkin politiikassa on aina kyse monitasoisista prosesseista, joissa tutkimustiedon ohella vaikuttavat niin poliittiset tavoitteet kuin erilaiset arvopohjat. Joskus tutkimustieto resonoi päätöksenteon intressien kanssa, toisinaan ei. Tärkeiksi koettujen aiheiden toisto ja niihin liittyvän arvokeskustelun käyminen on tiedepolitiikan ydin. ■

Lähteet:

- AURANEN, O. (2014). University research performance: Influence of funding competition, policy steering and micro-level factors. Tampere University Press.
- BACCHI, C. (2000). Policy as Discourse: What does it mean? Where does it get us?, *Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education*, 21(1), 45–57, DOI: 10.1080/01596300050005493
- COOLEY, W. & BICKEL, W. (1986) *Decision Oriented Educational Research*. Kluwer.
- HIMANEN, L. & PUUSKA, H.-M. (2022) Does monitoring performance act as an incentive for improving research performance? *National and organizational level analysis of Finnish universities*, *Research Evaluation*, 31(2), 236–248, <https://doi.org/10.1093/reseval/rvac004>
- IGNATIUS, E. (1981) “Rahvaanomaistaminen” palvelee tieteen etuja. *Tiedepolitiikka* 6 (1).
- IIVARI (2003). Onko suomalainen tiede sittenkään niin hyvää kansainvälistä tasoa? *Tietoteollisten tieteenalojen tila*. *Tiedepolitiikka* 28 (4).
- IMMONEN (1995). *Tiedepolitiikka tieteen ohjaajana*. *Tiedepolitiikka* 20(2), 29–36.
- ITÄLÄ, J. (1979), *Tieteellisen tutkimuksen asema turvattu*. *Tiedepolitiikka* 4 (1)
- JALAVA, M. (2012). *The University in the Making of the*

- Welfare State. Peter Lang.
- KAIDESOJA, T. (2019). Mittarien reaktiivisuus ja objektiivisuus yliopistojen yhteismittalistamisessa. *Tiedepolitiikka* 44(2), 7–18.
- KARVONEN, E., KORTELAINEN, T. & SAARTI, J. (2014). *Julkaise tai tuhoudu! Johdatus tieteelliseen viestintään*. Tampere: Vastapaino.
- KIVISTÖ, J., KOHTAMÄKI, V., LILJA, E., LYYTINEN, A., JARKKO, T., HOLMBERG, K., & TERÄSAHDE, S. (2022). Strategisen tutkimuksen rahoitusinstrumentin arviointi. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:60. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164348/VNTEAS_2022_60.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- KETONEN, O. (1982). Mihin tutkimuksella Suomessa tulisi pyrkiä? *Tiedepolitiikka* 5 (2)
- KOSKI, J. T. (2002) Vicious circle. *Tiedepolitiikka* 27 (3).
- KOSONEN, P. 1985. Kehitystyötä riittää! Puheenjohtajan puheenvuoro. *Tiedepolitiikka* 10 (1), 23.
- KOSONEN, J., PEKKOLA, E. & SIEKKINEN, T. (2018). Akateeminen arviointi rekrytoinneissa: henkilön vai pätevyuden arviointia. *Tiedepolitiikka* 43(1), 55–57.
- KURONEN, T. & SAARNISTO, M. (2001). Tieteellinen tutkimus ja tasapainoisen onnistumisen malli. *Tiedepolitiikka* 26 (4), 51–61.
- KUUSKOSKI-VIKATMAA, E. (1984). Yliopisto – yhteiskunnan käenpoika vai kultamuna? *Tiedepolitiikka* 9 (1).
- KÄRKKÄINEN, T., LAURONEN, J.-P. & MUHONEN, R. (2022). Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnassa tuotetun tiedon hyödyntäminen valmistelun ja päätöksenteon tukena. Valtioneuvoston selvityksiä 2022:1.
- LAMPINEN, O. (1992a) Yhteiskuntatieteet ja politiikka. *Tiedepolitiikka* 17 (3), 2–3.
- LAMPINEN, O. (1992b). The utilization of social science research in public policy. Helsinki: VAPK-kustannus.
- LAMPINEN, O. (1993). Tieteen etiikka. *Tiedepolitiikka* 18 (3), 2–3.
- LAAPOTTI, T., & MIKKOLA, L. (2019). Problem talk in management group meetings. *Small Group Research*, 50(6), 728–758. <https://doi.org/10.1177/1046496419865023>
- MUHONEN, R. (2018). Vaikutusten mitaamisesta vuorovaikutuksen tukemiseen. *Tiedepolitiikka* 43(2), 28–34.
- PÄÄKIRJOITUS 1985. Saako tutkija vaieta? *Tiedepolitiikka* 10(1).
- PÄÄKIRJOITUS 1986. Vastuu tiedosta. *Tiedepolitiikka* 11(4).
- RAJAVAARA, M. (2007). Vaikuttavuusyhteiskunta – Sosiaalisten olojen arvostelusta vaikutusten todentamiseen. Kelan tutkimusosasto. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10250/3290/RajavaaraVaikuttavuusnetti.pdf>. Luettu 26.10.2022.
- RITTEL, H. W., & WEBBER, M. M. (1973). Dilemmas in a General Theory of Planning. *Policy sciences*, 4(2), 155–169.
- ROINILA, M. (2017). Onko vähemmän enemmän? Historiallisia ja ajankohtaisia tarkasteluja tiedon määrään ja tieteen uusiutumiseen. *Tiedepolitiikka* 42(4), 22–30.
- SAARINEN, T. (2007). Quality on the move: discursive construction of higher education policy from the perspective of quality. *Jyväskylän yliopisto*.
- SAARINEN, T. (1997). Tuloksellisuudesta laatuun ja vaikuttavuuteen. Teoksessa K. Nyyssölä & T. Saarinen (toim.) *Näkökulmia korkeakoulujen tuloksellisuuteen*. Pallosalama, 15–32.
- STOLTE-HEISKANEN, V. (1988). Suomen tieteen tutkimuksen nykytila ja haasteet korkeakoulujen tutkimustoiminnan tutkimiselle. *Tiedepolitiikka* 13 (4), 13–18.
- TELLMANN, S. & GULBRANDSEN, M. (2022). The other side of the boundary: Productive interactions seen from the policy side, *Science and Public Policy*, 2022, scac013.
- TIRRONEN, J. & KIVISTÖ, J. (2009). Uusi hyödyn aika-kausi ja yliopiston kolmas tie. Teoksessa T. Aaravaara & T. Saarinen (toim.) *Kilvoittelusta kilpailuun?* Jyväskylän yliopisto, 57–82.
- TREUTHARDE, L. (2004). Tulosohjauksen yhteiskunnallisuus Jyväskylän yliopistossa: tarkastelunäkökulmina muoti ja seurustelu. *Jyväskylän yliopisto*.
- VALTIOEUVOSTO (2021). *Parlamentaarisen TKI-työryhmän loppuraportti*. Valtioneuvoston julkaisuja 2021:95. Luettu 24.10.2022. <https://vnk.fi/documents/10616/56906592/Parlamentaarisen+TKI-ty%C3%B6ryhm%C3%A4n+loppuraporttiluonnos+131221.pdf/52fc58bb-98c0-7365-7d31-89baf9f21d2/Parlamentaarisen+TKI-ty%C3%B6ryhm%C3%A4n+loppura>

- porttiluonnos+131221.pdf?t=1639394473329
- VALTIONEUUVOSTO (2013) Valtioneuvoston periaatepäätös valtion tutkimuslaitosten ja tutkimusrahoituksen kokonaisuudistukseksi (2013). <https://vnk.fi/documents/10616/1034423/vnp-valtion-tutkimuslaitosten-ja-tutkimusrahoituksen-kokonaisuudistukseksi-05092013.pdf>. Luettu 26.10.2022.
- VENKULA, J. (1987) Onko tieteen tutkimuksella käyttöä tieteenarvioinnissa? *Tiedepolitiikka* 12 (3).
- VENKULA, J. 1988. Tiede ja julkisuus. *Tiedepolitiikka* 13 (4).
- VILKUNA, K. (2022). Pilkkaa ja sensuuria – tieteen rahoittajat ja media ovat aina yrittäneet vaikuttaa akateemiseen tutkimukseen. *MustRead* 4.2.2022, <https://www.mustread.fi/artikkelit/pilkkaa-ja-sensuuria-tieteen-rahoittajat-ja-media-ovat-aina-yrittaneet-vaikuttaa-akateemiseen-tutkimukseen/>
- VÄLIMAA, J. (2019) *A History of Finnish Higher Education from the Middle Ages to the 21st Century*. Springer.
- WEISS, C. 1979. The many meanings of research utilization. *Public Administration Review* 39(5), 426–431.
- YLJOKI, O.-H. (2002) Humboldt kohtaa markkina-voimat - tutkijan työ muutoksessa. *Tiedepolitiikka* 27(1), 41–54.